

Emerik Munjiza
(*Visoka učiteljska škola, Osijek*)

DVIJE STOTINE I ČETRDESET GODINA ŠKOLSTVA U VELIKOJ KOPANICI (1764.-2004.)

UDK 371(497.5 Velika Kopanica)(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: veljača 2005.

Autor je istražio rad osnovne škole u Velikoj Kopanici od njezinog utemeljenja 1764. godine do danas. Rad je strukturiran u tri zaokružena razdoblja. U prvom razdoblju prikazan je rad trivijalne škole od njezinog osnivanja do 1871. godine, kao i rad narodne elementarne škole između 1831. i 1871. godine. Ovo razdoblje završava donošenjem prvog školskog zakona, uvođenjem školske obveze i stvaranjem jedinstvene opće pučke škole. Drugo razdoblje počinje stvaranjem jedinstvene pučke škole i traje do završetka Drugog svjetskog rata. Prerastanje četverogodišnje opće pučke škole u jedinstvenu obveznu osmogodišnju školu predmet je trećeg razdoblja. Zbog specifičnih uvjeta i specifičnih modela organizacije rada unutar trećeg razdoblja posebno je prikazan rad škole u uvjetima Domovinskog rata.

U metodološkom smislu sva tri navedena razdoblja po strukturi su ista: opće školske prilike i školski sustav, specifične prilike školskog područja i rad škole. Rad škole, njezine domete i ograničenja objektivnije je moguće prikazati u navedenim općim i specifičnim prilikama.

U radu je korištena relevantna literatura i arhivska građa iz: škole, župe, općine, Povijesnog arhiva Slav. Broda i Hrvatskog državnog arhiva..

Ključne riječi: Trivijalna škola, narodna elementarna škola, niža pučka škola, viša pučka škola (građanska), opetovnica, jedinstvena osnovna osmogodišnja škola.

1. UTEMELJENJE I RAD TRIVIJALNE ŠKOLE 1764.-1871. GODINE

1.1. Opće školske prilike i školski sustav

Masovnije, državno javno školstvo u Hrvatskoj vezano je za prosvjetiteljske reforme austrijske carice Marije Terezije (1740.-1780.) i njezinog sina Josipa II. (1780.-1790.).¹ Marija Terezija 1764. godine donosi nalog "... da se

¹ Školstvo u Hrvatskoj možemo pratiti od IX. stoljeća. Prve škole su bile crkvene uglavnom internog karaktera. Otvaranje prvih crkvenih škola u Hrvatskoj vezano je za crkvene

u svakom mjestu, ili bar u svakoj satniji osnuje škola i namjesti učitelj (Schulmeister) njemačke narodnosti za popravak toga još surovog krajiškog puka i za odgajanje podčasnika za vojnu službu."²

U prvoj polovini XVIII. stoljeća niti u austrijskom carstvu nije postojao jedinstveno organizirani školski sustav. Zbog toga carica Marija Terezija uređivanje školskog sustava povjerava tadašnjem istaknutom školskom stručnjaku Ivanu Ignjatu Felbirgeru.³

Novi školski sustav Felbirger je predstavio 1774. godine u dokumentu Allgemeine Schulordnung (Opći školski red). Po njemu su se sve škole u državi dijelile na: trivijalne, glavne i normalne. Navedene škole međusobno su se razlikovale po dužini trajanja, nastavnim planovima i programima i po broju učiteljskih lica koji na njima rade. Najjednostavnije škole među njima bile su trivijalne škole, predviđene za svako veće mjesto, sjedište satnije ili župe.⁴

Iako su škole po navedenom sustavu bile državne i svjetovne utjecaj (nadzor) crkve (svećenika) nad njima bio je znatan.

"Mjesno ravnateljstvo pučkih škola povjerit će se svećeniku, koji će revno paziti na to, da učitelj točno vrši dužnosti svog zvanja. Bdit će nadalje nad ponašanjem kako djece, tako i samih učitelja. Ali će se čuvati, da ne rabi, kako je to zloupotrebom uvedeno u premnogim mjestima, učitelja za svoje kućne poslove. U vjerezakonu dijelit će poduku on sam."⁵

Opća zainteresiranost za školu u to vrijeme bila je vrlo slaba. Viši društveni slojevi zainteresirani su za školu samo toliko, koliko zahtijevaju praktične potrebe njihova obrta i trgovine. Seljak još uvijek nije shvaćao korist od školovanja.

"Seljaku je škola bila teret i on nije mogao razumjeti, da bi se obrazovanjem popravilo njegovo bijedno stanje."⁶

---

redove benediktinaca i dominikanaca. Gradanske javne škole u Hrvatskoj djeluju od XIV. stoljeća. Prema Kujundžić Nedjeljko, Razvoj pedagogije u Hrvata, u: Pedagogija i hrvatsko školstvo, ur. Hrvoje Vrgoč (Zagreb, 1996), 24-30.

² Martinović Ivan, Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja, (Zagreb, 1912), 91.

³ Ivan Ignjat Felbirger rođen je 1724. u Golgau, a umro je 1788. godine u Bratislavi. Reformirao je osnovnu školu u Pruskoj i Austriji. Inicijator je nove nastavne metode Buchstaben i Tabellarmethode. Pisac je poznatog pedagojskog djela Methodenbuch koji je primjenjivan i u našim školama.

⁴ U trivijalnim školama nastava traje dvije ili tri godine. U njima radi jedan učitelj, uz mogućnost rada i učiteljskog pomoćnika. U trivijalnim školama učili su se sljedeći predmeti: vjeronauk, biblijska povijest, čitanje i njemačko pismo, računanje do trojnog pravila, nauka o poštenju i gospodarstvo. Nastava je bila na njemačkom jeziku. Prema Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih dana do danas, Drugo ispravljeno i popunjeno izdanje, knjiga 1 (Zagreb, 1910), 414-421. U daljnjim navodima Cuvaj, Građa:

⁵ Cuvaj, Građa 2: 161

⁶ ***, Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, (ur.), Dragutin Franković, (Zagreb, 1958), 68.

Navedenu tezu o nezainteresiranosti za školu potvrđuju informacije o neuspjelom pokušaju otvaranja škole u Lukačevom Šamcu⁷ i Velikoj Kopanici.

"Dne 3. I. 1758. administrator u Lukačevom Šamcu htio je da obučava mladež, ali ljudi nijesu htjeli da šalju svoju djecu na nauk. To isto vrijedi i za Vel. Kopicu, gdje je također postojala župa."⁸

No i pored neobveznosti i opće nezainteresiranosti, opće društvene prilike, razvoj i potrebe gospodarstva zahtijevalo je prosvjećeniji i pripremljeniji kadar. To dotadašnje crkvene i rijetke građanske škole nisu mogle osiguravati, i zato država preuzima skrb o školama. Na području brodske pukovnije⁹ prve državne svjetovne škole otvaraju se u Brodu n/S 1709. i Garčinu 1714. godine¹⁰, ali će masovnije otvaranje škola biti vezano uz navedene reforme Marije Terezije.

1.2. Velika Kapanica u XVIII. stoljeću

Više izvora upućuje na tragove života i prvog naselja u pretpovijesno doba.¹¹ Suvremena istraživanja vezana uz gradnju nove trase autoputa potvrđuju navedenu tezu.

Pretpostavlja se da je život na ovom području bio organiziran i u rimsko doba. Prema istoj tezi Biđ i njegovi pritoci bili su rimski kanali koji su tijekom vremena zatrpani.¹²

Trag naselju kasnije se gubi i ponovno ga nalazimo u XIII. stoljeću. Stjepan Pavičić navodi da su krajem XII. i početkom XIII. stoljeća ponovno uređene župe između Dunava, Drave i Save. Pri tome se navodi i sljedeće: Brod je s okolicom pripao požeškoj, a Đakovo, Kapanica, Babina Greda i Županja dopali su raširenoj vukovarskoj županiji.¹³ Od tada je moguće kontinuirano pratiti povijest Velike Kapanice.

⁷ Lukačev Šamac stari naziv za današnji Slavonski Šamac.

⁸ Martinović Ivan, Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja, (Zagreb, 1912), 91.

⁹ Slavonsko-srijemsko područje Vojne krajine dijelilo se novogradišku, petrovaradinsku i brodsku pukovniju. Brodska pukovnija dijelila se na dvanaest satnija: Podvinje, Trnjani, Garčin, Andrijevi, Sikirevci, Babina Greda, Ivankovo, Cerna, Vinkovci, Nijemci, Županja i Drenovci.

¹⁰ Cuvaj, Građa 1: 325 i 352

¹¹ Brunšmid Josip, Naselbina bronzanog doba kod Novog grada na Savi, (Zagreb, 1900)

Minchreiter Kornelija, Populacije i kulture mlađeg kamenog doba-neolita na broskom području, u: Z. Živaković-Kerže (ur.), Zbornik radova sa znanstvenog skupa Slav. Brod, 2000), 59-90

¹² Spomen knjiga općine Vel. Kapanice do 1910. godine. Sastavio Marijan Živković, rukopis broj: 803/408/910. U daljnjem navođenju Spomen knjiga općine.

¹³ Pavičić Stjepan, Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, (Zagreb, 1953).

Kao zanimljiv podatak možemo navesti da postoje ozbiljne pretpostavke da je svečana svadba bosanskog bana Tvrtka I. (1338.-1396.) s bugarskom princezom Dorotejom 1374. godine održana u Velikoj Kopanici.

"8. XII. 1374. godine vjenčao se bosanski ban Tvrtko I. s bugarskom princezom Dorotejom, vjenčao ih je bosanski biskup Petar I. (1356.-1375.), a svadba se obavila u stolici biskupa bosanskoga na biskupskom posjedu koji se zvao sv. Ilija."¹⁴

Za vrijeme turskog vladanja Kopanica se spominje u okviru župe Rastić. Kao župa Velika Kopanica se ponovno spominje od 1600. godine. U Povijesti župe od 1630. godine nalaze se podaci o službenim vizitacijama, a od 1695. godine i o svim službujućim svećenicima.¹⁵

Početno srednjovjekovno naselje bilo je raštrkano. Kuće su se nalazile u grupama samo na višim terenima, jer je zemljište bilo nisko i močvarno. Ušoravanje sela počelo je u XVIII. stoljeću u vrijeme velikih melioracijskih radova za vrijeme pukovnika brodske pukovnije Danhofa (1761.-1772.). Prve ulice rađene su u smjeru istok-zapad, paralelno s rijekom Savom, zbog efikasnije obrane od Turaka. To su sadašnje ulice Ivana Filipovića i Gorjanci i to je početak formiranja suvremenog naselja.¹⁶

Iz službenih vizitacija 1730., 1764., i 1758. godine vidljivo je da u Velikoj Kopanici postoji crkva, doduše građena od drveta. Prvu crkvu iz 1830. godine srušio je vjetar no umjesto nje podignuta je druga također od drveta, ali je imala i drveni toranj. Između 1765. i 1777. godine građena je nova velika crkva od opeke koja u bitnim obilježjima postoji i danas.¹⁷

Tablica 1. Kretanje broja stanovnika u Velikoj Kopanici u XVIII. stoljeću

Godine	Broj kuća	Broj stanovnika
1730.	30	-
1764.	50	518
1758.	71	-
1769.	125	1258
1775.	131	1241
1782.	103	1351
1786.	-	-
1791.	-	-

¹⁴ Povijest župe Vel. Kopanice 1356.-1936. Pisani neobjavljeni materijal. Materijal pisan na temelju arhivske građe i nalazi se u župnom uredu Velike Kopanice. U daljnjem navođenju Povijest župe.

¹⁵ Povijest župe

¹⁶ Spomen knjiga općine.

¹⁷ Spomenica župe Velike Kopanice 1921.-2004. Povijest župe do 1921. pisana na temelju arhivske građe. Poslije 1921. spomenica se vodi kao ljetopis. U daljnjem navođenju Spomenica župe.

Pored ostalih podataka u službenim vizitacijama bilježeni su i podaci o broju stanovnika, na temelju kojih donosimo kretanje stanovnika u Velikoj Kopanici u XVIII. stoljeću.

Godine 1786. i 1792. obavljena je vizitacija, ali nema traženih podataka o broju stanovnika. Neposredno prije otvaranja škole, 1764. godine cijela župa Velike Kopanice imala je 1506 stanovnika među kojima je bilo 570 djece.¹⁸

Osnovno zanimanje ljudi bilo je stočarstvo i zemljoradnja ekstenzivnog tipa, uz temeljnu vojničko-graničarsku službu. Život u Krajini, pa time i u Vel. Kopanici bio je strogo određen u dva smjera: vojnička organizacija u cilju efikasne obrane od Turaka i kućni zadružni život temelj tradicijskih vriednosti i gospodarstva. Život je bio reguliran strogim vojničkim propisima. Samovoljna dioba kućnih zadruga smatrala se kažnjivim djelom.

"Dne 30. studenog 1808. godine čitalo se da su prije osam dana kod pukovnije kaznili dva graničara Ceranske satnije - svakog s po 50 batina zbog samovoljne diobe."¹⁹

Unutar zadruge vladali su strogi hijerarhijski odnosi, apsolutnu vlast unutar kućne zadruge imao je kućni gazda, ali istovremeno i ukupnu odgovornost prema višim vlastima.

"Svaki gazda morao je za svoju čeljad dan i noć znati gdje se nalaze, i bez gazdina dopuštenja nitko od kuće ne smije. I ako u kojoj kući takova nemarljiva svita imade, koji bez znanja starješine svojom voljom kojekuda hoda, onaj gazda imade takovu čeljad, bilo mušku ili žensku, ovdje prijaviti, s kojom će se znati upraviti."²⁰

U navedenim općim školskim prilikama i specifičnim prilikama školske okoline utemeljena je trivijalna škola u Velikoj Kopanici.

1.3. Utemeljenje i rad trivijalne škole 1764.-1871. godine

Trivijalne škole osnivaju se u sjedištima satnija ili u sjedištima župa. One su bile elementarne, najkraće po trajanju i najskromnije po nastavnom planu i programu. Nastavni jezik bio je njemački, pa su učitelji uglavnom bili stranci (Nijemci), često puta i vrlo skromnog znanja. Tada je za učiteljsku službu bilo dovoljno znati čitati, pisati i elementarno poznavanje računa.

"Godine 1729. na jedno učiteljsko mjesto u Njemačkoj javilo se pet kandidata. Jedan je bio postolar, star 30 godina, a kao mana mu se navodi da nije znao računati. Drugi je bio tkalac, star 50 godina, koji je također imao pro-

¹⁸ Spomenica župe.

¹⁹ Spomen knjiga općine.

²⁰ Spomen knjiga općine.

blema s računanjem. Treći kandidat bio je krojač, star 60 godina. Pjevao je kao tele, a imao je problema i s računanjem. Četvrti je bio kotlokrpa, koji se teško snalazio i u čitanju i u računu. Peti je bio isluženi podčasnik bez jedne noge, donekle vješt u čitanju i računu."²¹

Ako je stanje u Njemačkoj bilo kako je navedeno, kakve su tek učitelje slali nama.

Trivijalne škole radile su dvokratno: prije podne od 8 do 11 sati i poslije podne od 13 do 16 sati. Nastavu vjeronauka održavao je svećenik dva puta tjedno između 10 i 11 sati, jedan puta s manjom djecom, a drugi puta s većom djecom.²²

Prije utemeljenja državne trivijalne škole franjevci su u Velikoj Kapanici pokušali organizirati nastavu u crkvi, ali roditelji nisu htjeli slati djecu u školu.²³ Otac Ivan Janković (1753.-1756.) pokušao je organizirati nastavu u crkvi. Ipak nakon nekoliko godina otvorena je državna javna škola u Velikoj Kapanici.

O utemeljenju škole u Velikoj Kapanici imamo više informacija, koje jedinstveno upućuju na njezino osnivanje 1764. godine. Školu u Velikoj Kapanici spominje Relković u svom Satiru.²⁴

Ivan Martinović kao dokaz o početku rada kopaničke škole 1764. godine navodi tužbu tadašnjeg kopaničkog župnika Ivana Radinovića (1761.-1788.) protiv službujućeg učitelja Franciska Klucha. U tužbi navodi da učitelj vodi slabu brigu o nastavi. Više računa posvećuje kako djecu iskoristiti za svoje kućanske poslove. Tužba je datirana 2. VI. 1765., što znači na kraju školske godine 1764./65.²⁵

Optuženi službujući učitelj Francisko Klucho (1764.-1775.) u odgovoru na tužbu žalio se da vlasti prema njemu ni nakon godinu dana službovanja nisu izvršile dano obećanje. "Kuću u kojoj je stanovao trebalo je premazati blatom da zimi ne bi u nju ulazio snijeg. Ni godinu dana poslije toga kuća nije popravljena."²⁶ Budući je i odgovor datiran s 1765. godinom, a u njemu se govori o godinu dana službovanja to ponovno upućuje na osnutak škole 1764. godine.

²¹ Martinović Ivan, Nešto o razvitku školstva u bivšoj Vojnoj krajini, Napredak XXXVII. (1896) 7: 99-102.

²² Cuvaj, Građa, 1: 425.

²³ Povijest župe.

²⁴ Matija Antun Relković (1732.-1798.) samouk prosvjetiteljski književnik. Autor didaktičkog deseteračkog spjeva Satir iliti divlji čovik. U njemu navodi Lukačev Šamac i Veliku Kapanicu kao mjesta koja se pripremaju za otvaranje škola.

²⁵ Martinović Ivan, Dvije crtice o školama u slavonskoj krajini u XVIII. stoljeću, Napredak XLIII. (1902) 15: 258.

²⁶ Isto: 258/9.

Iz dokumenta o učiteljskim plaćama također možemo zaključiti da je trivijalna škola u Velikoj Kopanici osnovana 1764. godine. Za školsku godinu 1764./65. zabilježen je i podatak o plaći Franciska Klucha.

"Dne 23. lipnja 1765. godine zabilježeno je za Vel. Kopanicu, da je tamo učitelj Franjo Klucho, koji dobiva za obučavanje djece 70 forinti na godinu, zatim 4 kile kukuruza i 4 kile pšenice, osim toga ima stan vrt i drva. Učiteljeva dužnost istaknuta je u ugovoru, od kojega imaju po jedan primjerak učitelj Klucho i administrator Ivo Radinović".²⁷ I ovaj podatak upućuje na osnivanje škole 1764. godine. Ovaj podatak treba prihvatiti i zbog toga što je na temelju školske dokumentacije moguće prikazati u kontinuitetu rad svih učitelja na ovoj trivijalnoj školi, što donosimo u tablici 2.

Tablica 2. Službujući učitelji u trivijalnoj školi 1764.-1871/2.

Učitelj	Učiteljski pomoćnik	Godine službovanja
Francisko Klucho		1764.- 1775.
Ivan Hertel		1775.- 1791.
Cvijetić		1791.- 1804.
Petar Šijanić		1804.- 1813.
Pavao Jovanovac		1813.- 1836.
	Vinko Filipović	oko 1822.
	Antun Matasović	oko 1825.
	Josip Filipović	1825.
	Mijat Stojanović	1835.- 1838.; 1839.-1844.
Josip Filipović		1837.- 1864.
Franjo Kovačić		1864.- 1870.
Vilko Radl		1870.- 1872.

Na temelju svih navedenih informacija i njihovih slaganja, neosporno je da je trivijalna škola u Velikoj Kopanici utemeljena 1764./5. godine.²⁸

Kako se Velika Kopanica nalazila u 5. satniji čije je sjedište bilo u Sikirevcima, to je 1775. godine ova škola premještena u satnijsko sjedište Sikirevce. Škola će u Sikirevcima ostati do 1789. godine. Te je godine školska zgrada u Sikirevcima pretvorena u bolnicu, a škola je ponovno vraćena u Veliku Kopanicu.²⁹

²⁷ Martinović Ivan, Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja (Zagreb, 1912), 91-92.

²⁸ Ovu godinu navode i naši najpoznatiji povjesničari pedagogije Dragutin Franković i Antun Cuvaj.

²⁹ Spomenica za pučku učionicu u Vel. Kopanici 1764.-1964. Od 1764. do 1898. godine napisana retroaktivno na temelju školske dokumentacije i ostalih izvora. Od 1898. vodi se redovito kao ljetopis. U daljnjem navođenju Spomenica škole.

Godine 1791. obavljen je službeni pregled (nadzor) svih dvanaest škola u brodskoj pukovnji. Nakon pregleda škole su rangirane po uspješnosti. Kopanička škola je rangirana na drugo mjesto, odmah iza brodske škole. Jedino se za ove dvije škole navodi da su škole bez mana.³⁰

Visoka uspješnost ove škole bitno je utjecala da je nastavila raditi i poslije 1792. godine. Zbog visokih troškova u izdržavanju škola i pokušaja štednje u brodskoj pukovnji poslije 1792. godine ostale su svega tri škole u: Brodu, Otoku i Velikoj Kopanici. Ovim je kopanička škola postala središnjom za šire područje. Prema podacima za 1827./8. školsku godinu u kopaničkoj školi bilo je 58 učenika i to iz: Vrpolja 2, Strizivojne 1, Ivankova 3, Gundinaca 10 i sikirevačke satnije 42.³¹

Uz trivijalnu školu u Velikoj Kopanici 1827./28. radi i opetovnica. Ona je bila predviđena za učenike koji nisu nastavljali daljnje školovanje. U njoj se ponavljalo (opetovalo) dotadašnje znanje s naglaskom na praktičnu primjenjivost u gospodarstvu.

Trivijalne škole su bile na njemačkom jeziku i time nedostupne većini domaće mladeži. Zbog toga vlasti ulažu napore da se uz njih otvaraju škole i na narodnom jeziku. U tom smislu 1829. godine izdana je naredba o obveznom otvaranju narodnih elementarnih škola u svim mjestima. One su također bile dvogodišnje. U njima se učilo osnovno iz čitanja, pisanja i računa. Uz to djeca su imala vjeronauk. Bile su predviđene za mušku i žensku mladež. Po osnivanju i vlasništvu bile su općinske škole. Općine su ih smatrale dodatnim troškom i zbog toga su se opirale njihovom otvaranju, posebno u mjestima gdje su već od ranije postojale trivijalne škole.

"Dne 1. prosinca 1830. godine najavila je sikirevačka satnija, da žitelj iz Vel. Kopanice, Beravaca i Kruševice nijesu našle učitelja, a nemaju baš ni volje za osnivanje narodnih škola. Jer su se škole osnovati morale, dala im je satnija rok od 14 dana, da nađu sebi učitelje."³²

Uz dosta napora ipak je narodna elementarna škola u Velikoj Kopanici otvorena 1831. godine. Ovim činom u Velikoj Kopanici istovremeno djeluju dvije odvojene škole, od ranije otvorena državna trivijalna škola i novootvorena općinska narodna elementarna škola.

Godine 1829. u Velikoj Kopanici je sagrađena nova školska zgrada od opeke za potrebe trivijalne škole. Polovina zgrade bila je učionica, a druga polovina učiteljski stan. U toj zgradi stanovao je i radio kao učitelj Josip

³⁰ Martinović Ivan, Nešto o razvitku školstva u bivšoj Vojnoj krajini, Napredak XXXIX. (1898), 25: 393-394.

³¹ Martinović Ivan, Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja, (Zagreb, 1912), 236

³² Isto: 295.

Filipović, otac poznatog hrvatskog pedagoga Ivana Filipovića (1823.-1895.)³³ Do tada je trivijalna škola radila u drvenoj zgradi koja je sada srušena.

Narodna elementarna škola između 1831. i 1834. godine radi u privatnoj kući obitelji Ergotić. Godine 1834. za potrebe narodne elementarne škole zagrađena je nova drvena školska zgrada, preko puta trivijalne škole.³⁴ U Velikoj Kopanici 1843. godine počela je gradnja zgrada općinske uprave. Nastojanjem tadašnjeg satnika Alojzija Hassa uz tu zgradu sagrađena je i učionica za narodnu elementarnu školu u koju ona i seli.³⁵

Godine 1869. ukinuta je narodna elementarna škola u Maloj Kopanici, jer ju je pohađalo svega 10 učenika, a nije imala ni stručnog učitelja. Iste godine djeca iz Male Kopanice prelaze u školu u Velikoj Kopanici uz međusobno reguliranje odnosa.³⁶ Dvojnost škola u Velikoj Kopanici ostala je do donošenja prvog školskog zakona 1871. godine i stvaranja jedinstvene opće pučke škole.

2. UTEMELJENJE I RAD OPĆE PUČKE ŠKOLE 1872. – 1945. GODINE

2.1. Zakonsko reguliranje obveznosti školovanja.

Za daljnji razvoj školstva na području Vojne krajine značajan je školski zakon iz 1871. godine. Tim je zakonom ukinuta dvojnost školskog sustava trivijalnih i narodnih elementarnih škola. On je utemeljio obveznu četverogodišnju opću pučku školu.³⁷

Opće pučke škole su četverogodišnje, ali praktično mogu trajati šest godina.³⁸ Bilo je poželjno odvajanje dječaka od djevojčica u posebne školske zgrade zbog ponešto različitih planova i programa, ali više iz čudorednih (moralnih) razloga. Po završetku opće pučke škole bila je obvezna opetovnica. Škola je dobila svjetovni nadzor kroz: zemaljska, kotarska i općinska

³³ Ivan Filipović rođen je 1823. godine, a navedena školska zgrada sagrađena je 1829. godine, što znači da se Ivan Filipović u njoj nije mogao roditi. No u toj zgradi je živio i radio njegov otac i on jedno vrijeme. Na toj mu je zgradi 1903. godine hrvatsko učiteljstvo podiglo spomen-ploču, pa se ta zgrada tradicionalno naziva "rodna kuća Ivana Filipovića".

³⁴ Spomenica škole.

³⁵ Spomen knjiga općine.

³⁶ Martinović Ivan, Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okruga, (Zagreb, 1912), 399.

³⁷ Prije donošenja školskog zakona nastavni planovi i programi imali su i elemente zakonske regulative. Prije prvog školskog zakona poznate su nastavne osnove iz: 1774., 1781., 1805., 1855., 1858. i 1860. godine (prema Cuvaju). Uz nastavne osnove školski rad reguliran je kroz: upute, uredbe, naredbe i dopise. Prvi školski zakon na području civilne Hrvatske donijet je 1874. poznat pod nazivom Mažuranićev zakon.

³⁸ Navedeni školski zakon dopuštao je kao mogućnost pripremni razred (prije polaska prvog razreda) i dva godišta četvrtog razreda (priprema za život).

školska vijeća. Svećenici su po položaju bili članovi vijeća.³⁹ Isti zakon propisao je obvezu vođenja spomenica škola.⁴⁰

Uključivanjem Vojne krajine u sastav civilne Hrvatske 1881. godine stvoreni su uvjeti za jedinstvenu upravno-političku organizaciju i jedinstven školski sustav. Upravno-politička reorganizacija završena je 1886. godine, po kojoj su ukinuta krajiška okružja koja su uključena u jedinstveni županijski sustav.⁴¹

Do tada je školstvo u civilnoj Hrvatskoj radilo po školskom zakonu iz 1874. godine, a školstvo na području Vojne krajine po školskom zakonu iz 1871. godine. Navedenom reorganizacijom stvoreni su uvjeti donošenja jedinstvenog školskog zakona, koji je donijet 1888. godine.

Školski zakon iz 1888. godine bio je korak unazad u odnosu na prethodne zakone. Njime je djelomično ograničena i osobna sloboda učitelja. Učiteljicama je zabranjena udaja. Udaja se smatrala samovoljnim napuštanjem službe. Učitelji su za istu plaću morali orguljati u crkvi, a istovremeno plaće su im znatno umanjene.

Navedeni zakon predviđao je niže i više pučke škole u četverogodišnjem trajanju. Niže pučke škole bile su obvezne, a više poželjne i moguće, što je ovisilo o mogućnosti i ambiciji sredine. Ovaj školski zakon i nadalje je zadržao instituciju privatne škole.⁴²

Stvaranjem zajedničke države Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca trebalo je na jedinstven način urediti školstvo. Vladajući krugovi pridavali su znatno veću pažnju centralističkoj organizaciji i osiguranju političke vlasti, tako da će škole u Hrvatskoj još jedno vrijeme raditi po zakonu iz 1888. godine. Izrada novog zakona počela je 1919. godine. To je bio ponešto modificirani zakon iz Kraljevine Srbije, koji u Hrvatskoj nije dobro primljen. Zato je novi školski zakon donijet tek 5. XII. 1929. godine kada je velikosrpska buržoazija učvrstila vlast, unificirala državu. Ovim školskim zakonom unificirano je i školstvo na području cijele tadašnje Kraljevine Jugoslavije.

³⁹ ***, Zbirka naredbah i zakonah za Vojnu krajinu, (Budim, 1871.)

⁴⁰ Prije uvođenja spomenica u školi su se vodile dvije knjige: počasna knjiga (Ehrenbuch) u koju su se upisivali najmarljiviji učenici i knjiga za nemarne učenike prema kojima su izricane disciplinske mjere i tjelesne kazne (Strafprotokoll). Iz odgojnih razloga (upisivanja imena i prezimena učenika) umjesto njih uvedene su spomenice škole. U "Službenom dodatku" koji je izlazio kao prilog "Napretku" 1880. godine objavljena je Naredba o tome kako treba voditi spomenice škole.

⁴¹ Brodsko okružje uglavnom je uključeno u Požešku županiju, a manji dijelovi su pripali Srijemskoj i Virovitičkoj županiji.

⁴² Zakon ob uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatske i Slavonije od 31. X. 1888. godine. Cuvaj, Građa 7: 695-719.

Škola je deklarativno bila osmogodišnja, ali se u praksi realizirala kao četverogodišnja. Kao temeljne odgojne vrijednosti proklamirane su: odgoj u duhu narodnog jedinstva i odanost državnoj zajednici.⁴³

Za vrijeme Drugog svjetskog rata djelovale su različite škole u različitim sustavima. Na području Nezavisne Države Hrvatske radilo se po jednom školskom sustavu, a na područjima nove antifašističke narodne vlasti po različitim modelima privremenih minimalnih i maksimalnih nastavnih planova i programa.⁴⁴

2.2. Velika Kapanica u uvjetima kapitalističke proizvodnje i građanskog društva

Temeljno zanimanje ljudi ovog kraja bilo je stočarstvo i zemljoradnja ekstenzivnog tipa. Tlo je bilo nisko i močvarno s čestim poplavama. Tako je zabilježena velika poplava rijeke Save 1878. godine.

"U Velikoj Kapanici samo pijaca i oko nje suho bijaše, a drugo sve pod vodom, dapače neke kuće u ulicama Ilakovci i Tomakovci do prozora bijahu u vodi."⁴⁵

U cilju stvaranja povoljnijih uvjeta za proizvodnju u XIX. stoljeću izvršeni su značajni melioracijski radovi. Kapanje i reguliranje Biđa izvršeno je između 1888. i 1892. godine. Po završetku Biđa prokopan je Moštanik. Time je uređena osnovna kanalska mreža, nakon čega je provedena komasacija.⁴⁶

Navedeni radovi doprinijeli su znatno većoj proizvodnji. Veća proizvodnja stvara tržišne viškove i sirovinsku osnovu za prerađivačku industriju. Tako je uoči Prvog svjetskog rata u Velikoj Kapanici otvoren parni mlin velikog kapaciteta. Kasnije će uz mlin biti dograđena i pilana. U mjestu je djelovalo nekoliko ciglana i trgovina.⁴⁷

Gospodarski napredak i razvoj pokrenuo je osnivanje niza gospodarskih udruga: Gospodarska podružnica (1887.), Vjeresijska udruga (1891.), Mljekarska udruga (1902.), Konjogojstvena udruga (1935.)⁴⁸ Napredak u proizvodnji ima utjecaj na poboljšavanje opće infrastrukture kao i društvenog

⁴³ ***, Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji od 5. XII. 1929. godine (Zagreb, 1930).

⁴⁴ *** Nastavna osnova za obće pučke škole, seoske i građanske produžne pučke škole, (Zagreb, 1943)

*** Nastavni program rada u narodnim školama (minimalni i maksimalni), lipanj 1943., Maksimalni nastavni plan, svibanj 1944. prema Franković (ur.) Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj (Zagreb, 1958), 382-385.

⁴⁵ Spomenica župe.

⁴⁶ Okrupnjavanje zemljišnih parcela uz gradnju detaljne kanalske mreže zbog efikasnije proizvodnje.

⁴⁷ Povijest župe.

⁴⁸ Povijest župe.

života. Krajem XIX. stoljeća (1891.) u Velikoj Kopanici je otvorena pošta. Između dva svjetska rata 1925. godine otvorena je veterinarska stanica, a nekoliko godina kasnije 1929. godine i zdravstvena stanica.⁴⁹

Napredak kulturnog i društvenog života vidljiv je u osnivanju niza stručnih udruga: Učiteljsko društvo "Ivan Filipović" (1901.), Pjevačko odnosno tamburaško društvo "Ivan Filipović" (1907.), Pogrebno društvo (1893.), Hrvatska pučka čitaonica (1895.), Dobrovoljno vatrogasno društvo (1926.), NK "Hajduk" (1932.), Lovačko društvo (1933.).⁵⁰

Svi ovi preduvjeti značajnije su utjecali na razvoj i značaj mjesne škole. Utjecaj je bio i obrnut (obostran). U većini navedenih udruga najznačajniju ulogu imali su mjesni učitelji, u čemu se posebno isticao ravnajući učitelj Ante Vidaković (1874.-1908.).

U promatranom razdoblju broj stanovnika bio je relativno stabilan i kretao se u rasponu između 1637 i 1819.⁵¹

2.3. Osnivanje i rad jedinstvene opće pučke škole 1872.-1945. godine

Poštujući školski zakon iz 1871. godine, od sljedeće školske godine 1872./3. trivijalna i narodna elementarna škola u Velikoj Kopanici su se spojile u opću pučku školu. Uvažavajući isti školski zakon djevojčice i dječaci išli su u odvojene školske zgrade. Dječaci su išli u nekadašnju zgradu trivijalne škole, a djevojčice u novoizgrađenu učionicu narodne elementarne

---

Zapisnici gospodarske udruge do njezine likvidacije 1942. godine

Konjogojstvena udruga u Vel. Kopanici, Hrvatski državni arhiv: SBUO pov. II. 3047/1935.

⁴⁹ Povijest župe.

⁵⁰ Povijest župe.

Pravila učiteljskog društva "Ivan Filipović" Vel. Kapanica br.: 25.251/1901.

Pravila pjevačkog odnosno tamburaškog društva "Ivan Filipović" Vel. Kapanica br.:46.380-1907.

Pravila pogrebnog društva u Vel. Kapanici, Hrvatski državni arhiv UOZU Sp 3 i 1365/1905.

Pravila pogrebnog društva u Vel. Kapanici, Hrvatski državni arhiv UOZU Sp 2094 /1912.

Pravila Lovačkog kluba u Vel. Kapanici, Hrvatski državni arhiv SBUO, pov. II 4458/1933.

• * *, Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880.-1980., (Beograd,1980)

Sjednički zapisnik osnivačke skupštine Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Velikoj Kapanici od 20. 04. 1926.

⁵¹ Prema službenim popisima stanovnika broj stanovnika u Vel. Kapanici bio je: 1900. - 1637, 1910. - 1848, 1921. - 1669 i 1931. - 1819. Prema Korenčić Mirko, Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. - 1971., (Zagreb, 1979.).

škole. Odvojene dječjačke i djevojačke škole radile su do 1887./9. kada su ujedinjene u jedinstvenu mješovitu opću pučku školu.⁵²

Škola u Velikoj Kopanici ostala je dvorazredna.⁵³ Tadašnji učitelji iz Velike Kopanice aktivno sudjeluju u pedagoškim pokretima i udrugama. Na Drugoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini održanoj u Petrinji 1874. godine iz kopaničke škole sudjelovala je učiteljica Evelina Andrić, kasnije udana Vidaković. Na Trećoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini održanoj u Osijeku 1878. godine sudjelovao je bračni par Vidaković.⁵⁴

Broj učenika u kopaničkoj školi stalno se povećavao, tako da je dvorazredna pučka škola 1888. godine prerasla u trirazrednu.⁵⁵ Ovaj podatak ukazuje da je kopanička škola bila jedna od razvijenijih. Tada je na području cijele Požeške županije radilo svega šest trirazrednih i sedam četverorazrednih škola.⁵⁶

Tada u kopaničkoj školi kao učitelji rade: Ante Vidaković koji je bio ravnajući učitelj, Evelina Vidaković, Antonija Jožičić. Godine 1891. Antonija Jožičić napušta školu, a umjesto nje dolazi Marija Kostvec. Školske godine 1895./6. u školi je bilo 256 učenika, čime su stvoreni uvjeti za otvaranje četvrtog razreda i ova škola prerasta u četverorazrednu. Za četvrtog učitelja dolazi Tomo Orlić. Iako je škola bila četverogodišnja, ona je trajala pet godina, jer je ova škola koristila zakonsku mogućnost organiziranja dva godišta četvrtog razreda.⁵⁷

Upornim nastojanjem tadašnje općine i školskog odbora u Velikoj Kopanici je 1895./6. otvorena nova školska zgrada s dvije učionice i pratećim prostorom.⁵⁸ Već tada je škola imala školsku knjižnicu s nastavničkim i učeničkim fondom.⁵⁹

Kopaničko i hrvatsko učiteljstvo je u znak sjećanja i poštovanja na svog voditelja, na njegovoj rodnoj kući 1903. godine podiglo spomen-ploču.⁶⁰ U

⁵² Spomenica škole.

⁵³ Pojam dvorazredna škola označava da u toj školi rade dva učitelja u dvije učionice. U svakoj učionici jedan učitelj istovremeno radi s dva razredna odjeljenja (godišta). Za tako organiziranu školu postoji još naziv nepodijeljena škola.

⁵⁴ Antun Vidaković sudjelovao je i na Drugoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini u Petrinji, ali je tada radio u Šušnjevcima.

⁵⁵ U trirazrednoj školi rade tri učitelja. Dva rade u čistim razredima, a jedan radi u kombiniranim razredima od dva godišta.

⁵⁶ U četverorazrednim školama rade četiri učitelja. Svaki učitelj radi s jednim razrednim odjelom (godištem).

⁵⁷ Spomenica škole.

⁵⁸ Zapisnik općinskog školskog odbora od 13. II. 1894.

⁵⁹ Iz kataloga školske knjižnice vidljivo je da je ovoj školi određen broj knjiga poklonio Ivan Filipović.

⁶⁰ Klobučar Josip, Filipovićeova slava prigodom otkrića spomen ploče na rodnoj mu kući 5. srpnja 1903. (Zagreb, 1903).

ovom razdoblju kopaničku su školu vodila dva izuzetno sposobna ravnatelja Ante Vidaković (1874.-1908.) i Andrija Živković (1922.-1933.). U vrijeme njihova ravnateljstva pokreće se niz poželjnih odgojno-obrazovnih aktivnosti. Uspostavljena je vrlo uspješna i korisna veza s lokalnom i širom društvenom zajednicom.

N.) Učiteljska knjižnica					
1.	Milčević: Teorija pedagogije	1	1	50	1572.
2.	Kromenski: Didaktika	2	2	2	1571
3.	Albrecht: Allgemeine Pädagogik	1	X	60	1571.
4.	Filipović: Bečka pedagog. škole	2	X	80	1570.
5.	Prva opća knj. načit. skriptina 1877	1	X	60	1572.
6.	Druga opća knj. načit. skriptina ¹⁸⁷⁴	1	X	60	1572
7.	Milčević: Historija pedagogije	1	X	60	1571.
8.	Razpred predmeta u osnov. školi	1	1	10	1571.
9.	Herman: Allgemein-Unterrichtslehre	1	1	1	1565.
10.	Herman: Sprach- und Unterrichtslehre	1	1	1	1562.
11.	Klatic: Učitelj u školi	2	1	50	1562

Sve knjige su u vlasništvu opće pučke škole u Velikoj Kopanici.

**Popis knjiga, poklon
Ivana Filipovića
učiteljskoj knjižnici
opće pučke škole u
Velikoj Kopanici**

Godine 1924./5. u školi je osnovana organizacija Podmladka Crvenog križa koja surađuje i dopisuje se s istim organizacijama iz svijeta (Grčka, SAD-e). Školske godine 1926./7. ova organizacija priređuje zabavu, a zaradenim novcem kupuju radioprijemnik koji je radio na akumulator. Sljedeće školske godine škola je kupila kinoprojektor. Podmladak Crvenog križa u suradnji s Higijenskim zavodom iz Zagreba organizira prikazivanje filmova učenicima i mještanima iz područja zdravstvenog odgoja. Velika se pažnja posvećuje didaktičkom opremanju škole. Između ostalog u to se vrijeme nabavljaju: zemljopisne karte, telurij, modeli unutrašnjih organa, modeli oka, srca, uha, zbirka ruda, kukaca, starog novca, fizikalna i kemijska zbirka itd.⁶¹

Ovu školu posjetio je dr. Andrija Štampar (1888.-1958.) načelnik Ministarstva narodnog zdravlja, kojom prilikom je dogovorena gradnja zdravstvene stanice u kojoj će se nalaziti i kupaonicu za školsku djecu. Navedena zdravstvena stanica je svečano otvorena 1929. godine u kojoj je prvo kupanje školske djece obavljeno 4. XI. 1929.⁶²

Škola je iskoristila zakonsku mogućnost rada više pučke škole. Između 1932./3. i 1935./6. u Velikoj Kopanici je radila i viša pučka škola od 5. do 8. razreda. Nažalost interes za ovu školu i polazak bio je izuzetno loš. Dio učenika je na traženje roditelja iz nje ispisan, dio učenika je prešao u školu učenika u privredi. Svega su dva učenika završila osmi razred ove škole.⁶³

Školske godine 1931./2. u ovoj školi održan je gospodarski tečaj za učenike i mladež iz Velike Kopanice i susjednih mjesta. Predavači su bili stručnjaci iz Zagreba, Osijeka i Slav. Broda. Nakon završenog tečaja održana je stručna ekskurzija kroz Podravinu do Zagreba i natrag.⁶⁴

Nastavni, školski i izvanškolski rad, povezanost s lokalnom i širom društvenom zajednicom bio je tako raznovrstan, bogat i kvalitetan, da je ova škola svrstana u najuspješnije škole u srezu i državi, a ravnatelj Andrija Živković dva puta odlikovan državnim nagradama.

⁶¹ Spomenica škole (dio navedenih nastavnih pomagala sačuvan je do danas).

⁶² Spomenica škole.

⁶³ Spomenica škole.

⁶⁴ Spomenica škole.

Školska godina 1928/29.

Dana 25. 26. i 27. pregledao sam ovu četveročlenu školu - svagdašnji i opetovčan. -

Čitav život ove škole odaje eminentno odgojni rad u svakom pogledu. - Vrijedni i spremni upravitelj škole Andrija Živković vodi ovu školu najboljim razumijevanjem i na najboljoj visini s tolikom ljubavlju i svakom spremom, da se ova škola sa svim što ima sada, što je ovoj školi prigospodario do danas i i će još pribaviti ovaj vrijedni narodni učitelj, da ova škola može služiti za uзор svim školama ovoga sresa. - Sa sigurnošću se može utvrditi, da ova škola spada po svojoj organizaciji u prve škole naše države. - Dirljiva biblioteka, velika i raznovidna knjižnica, i sve što je moguće svakodnevno poslužiti obuci i istodobno radu i nastojanju upravitelja Živkovića. -

Na opetovčanu pade posma napetost se mučnima upravitelj Živković i se opetovčanima sja di. - Opetovčanice - Opetovčanice plase veoma maljiv i napjet. veoma dobar. -

u Vel. Kopanici 27. XI. novembra 1928.

Božobanin
 početni mol. potpisnik

Zapisnik sreskog školskog nadzornika s pregleda opće pučke škole u Velikoj Kopanici 27. XI 1928. godine

“Čitav život ove škole odaje izuzetan odgojni rad u svakom pogledu. Vrijedni i spremni upravitelj škole Andrija Živković vodi ovu školu najboljim razumijevanjem i na najboljoj visini s tolikom ljubavlju i svakom spremom, da se ova škola sa svim što ima sada, što je ovoj školi prigospodario do danas, i što će još pribaviti, ovaj vrijedni narodni učitelj, da ova škola može služiti za uзор svim školama ovoga sresa. Sa sigurnošću se može utvrditi da po svemu što ova škola daje spada po svojoj organizaciji u prve škole naše države.”⁶⁵

⁶⁵ Kontrolna knjiga pregleda u Vel. Kopanici 1887.-1945.

3. UTEMELJENJE I RAD JEDINSTVENE OSNOVNE OSMOGODIŠNJE ŠKOLE

1. Školski sustav poslije Drugog svjetskog rata

Po završetku Drugog svjetskog rata, pedesetih godina XX. stoljeća opća pučka škola je relativno brzo transformirana u obveznu i jedinstvenu osnovnu osmogodišnju školu.⁶⁶ Vanjska organizacija jedinstvene osmogodišnje škole završila je početkom šezdesetih godina XX. stoljeća stvaranjem centralnih škola i usvajanjem nove mreže škola.⁶⁷

Unutarnja reforma provodi se kontinuirano. Početak je vezan za uvođenje slobodnih aktivnosti u školsku organizaciju. Kasnije se nastava diferencira na redovnu nastavu (programsko jezgro), dopunsku, dodatnu, fakultativnu i u novije vrijeme izbornu nastavu. U nastavni proces uvodi se niz inovacija: različiti nastavni sustavi, zadaci objektivnog tipa, povezivanje rada i obrazovanja, suradnja s lokalnom zajednicom, povezivanje s udruženim radom, ugradnja regionalnih sadržaja u nastavne planove i programe. U pojedine se škole eksperimentalno uvode i druge inovacije.

Prema tadašnjim intencijama u školu i učeničke organizacije uvode se oblici samoupravljanja i postoji ambicija podružtvljavanja odgoja i obrazovanja.

3. 2. Velika Kopenica u novim poslijeratnim društvenim i proizvodnim prilikama

U okviru općih društvenih promjena Velika Kopenica je vrlo brzo poslije Drugog svjetskog rata izgubila status samostalne općine. Zbog svog položaja često je mijenjala teritorijalno-upravno ustrojstvo tako da se nalazila u tadašnjim kotarima: Đakovo, Donji Andrijevc, Županja i konačno Slav. Brod, u čijem je sastavu u različitim oblicima političko-teritorijalne organizacije ostala do danas.⁶⁸

Demokratskim promjenama Velika Kopenica ponovno postaje samostalna općina 17. IV. 1993. U kopaničkoj općini nalaze se i sljedeća mjesta: Beravci, Divoševci i Mala Kopenica. Školsko područje se ne poklapa s općinom. U školskom području nalazi se mjesto Jaruge koje inače pripada sikire-

⁶⁶ Četverogodišnja opća pučka škola prerasla je u šestogodišnju, ova u sedmogodišnju i na kraju realizirana je jedinstvena osnovna osmogodišnja škola.

⁶⁷ Centralna (središnja ili matična) škola je ona u kojoj je organizirana nastava u svim razredima od prvog do osmog. Uz nju postoje područne škole u kojima je nastava organizirana za učenike od prvog do četvrtog razreda. Iz tih škola učenici po završetku četvrtog razreda nastavljaju školovanje u centralnim školama. Mrežom škola se određuje koje područne škole pripadaju centralnoj školi. Mreža škola usvojena šezdesetih godina uglavnom egzistira i danas.

⁶⁸ Spomenica župe

Komuna Slav. Brod 1957.-1963, (Slav. Brod, 1963).

Općina Slav. Brod 1967.-1973. (Slav. Brod, 1973).

vačkoj općini. Istovremeno Divoševci koji su u sastavu općine Velike Kapanice pripadaju školi Donjih Andrijevac. Brojčano gledajući broj stanovnika poslije Drugog svjetskog rata je relativno stabilan.⁶⁹ No i pored relativno stabilnog broja postojale su značajnije migracije i izmjene u strukturi stanovnika. Gotovo kompletno njemačko stanovništvo koje je u Velikoj Kapanici bilo brojno poslije Drugog svjetskog rata se iselilo. Umjesto njih dolazi dosta stanovnika iz Dalmacije i Like. Šezdesetih godina bio je značajniji dolazak Hrvata iz Bosne i Hercegovine.

U privrednom pogledu dolazi do raslojavanja stanovništva. Agrarnim reformama i nacionalizacijom seljaci gube značajne površine zemlje. Zbog velikih društvenih obveza dio seljaka ne uspijeva ih podmiriti i "odriče" se zemlje. Od tih površina stvara se veliko društveno poljoprivredno dobro "Jasinje". Mlađi stanovnici traže posao u industrijaliziranim gradovima, a dio ih se zapošljava na državnom poljoprivrednom dobru. Jedan dio sedamdesetih godina odlazi na "privremeni" rad u zemlje zapadne Europe, uglavnom u Njemačku.

Mlađi ljudi koji su našli posao u gradu, pa i oni koji rade na društvenom imanju ili se nalaze u Njemačkoj ne napuštaju zemlju. Stvaraju se takozvana mješovita domaćinstva. U jednoj smjeni radi se u društvenom sektoru, a u drugoj smjeni ili u slobodne dane na vlastitom domaćinstvu.

S gospodarskog stajališta "privremeni" rad u inozemstvu i mješovita domaćinstva pokazali su se prosperitetnim. Gospodarska osnova domaćinstava relativno je dobra što se osjeća u individualnom i općem standardu. U relativno kratkom razdoblju poduzima se niz akcija na području općeg dobra i podizanja standarda: elektrifikacija mjesta, asfaltiranje cesta, gradnja nogostupa, izgradnja novog društvenog i vatrogasnog doma, gradnja nove škole i plinifikacija općine.

Navedeni opći i individualni standard imao je i svoju cijenu. Dio djece odrastao je bez oca ili i oca i majke koji su se nalazili u inozemstvu što je imalo negativne odgojne posljedice. Gube se neke poželjne tradicionalne orijentacije i vrijednosti, uvode se nove problematičnog karaktera, materijalne vrijednosti postaju sve dominantnije.

U navedenim općim školskim transformacijama, značajnim društvenim i gospodarskim promjenama, transformira se i razvija i naša mjesna škola.

3. 3. Rad Osnovne škole "Ivan Filipović" između 1945. i 2004. godine

Za vrijeme Drugog svjetskog rata u Velikoj Kapanici nastava nije prekidana. Škola je radila po tada važećem nastavnom planu i programu za Nezavisnu Državu Hrvatsku po kojem su usklađeni i udžbenici.

⁶⁹ Broj stanovnika u Vel. Kapanici prema popisima kretao se: 1948.-2.092, 1953.-1.902, 1961.-2.186, 1971.-2.197, 1981.-2.090, 1991.-2.060, 2001.-2085.

"Obuka se kraj svih promjena i rata pravilno odvijala i školski nadzornik g. Božo Vidaković posjetio je školu dva puta i to 21. I. 1941. i 4. VI. 1941., te ocjenio rad svih učitelja s ocjenom odličan."⁷⁰

Školska godine 1941./2. počela je redovito, ali samo s jednim učiteljem. Za cijelo vrijeme rata osjećao se manjak učitelja, zbog njihovih odlazaka na vojne vježbe ili u vojsku. Učenici su dosta slabo i neredovito pohađali školu. Pri pregledu škole 5. VI. 1942. godine od 190 učenika u školi je bio svega 101 učenik ili 53%.⁷¹

I prije Drugog svjetskog rata u Velikoj Kopanici živjelo je dosta Nijemaca. Neposredno pred rat i za vrijeme rata oni postaju društveno-politički aktivniji i okupljaju se oko Kulturbunda.⁷² Odbijaju slati svoju djecu u hrvatsku školu i traže za svoju djecu posebnu školu na njemačkom jeziku.

"Odlukom Ministarstva nastave broj 4.814 od 11. VI. 1941. godine otvoreno je njemačko odjeljenje u pučkoj školi Vel. Kopanice. Roditelji njemačke djece nisu dozvolili da im djeca polaze hrvatsku pučku školu, dok nije došla 25. I. 1942. godine njemačka učiteljica Franca Prakaturević rodnom iz Sikirevaca."⁷³

Nijemci nisu bili zadovoljni jednom učionicom u postojećoj školi, nego su tražili cijelu rodnu kuću Ivana Filipovića. Domaće stanovništvo okupljeno oko Hrvatske učionice jedva je uspjelo sačuvati rodnu kuću Ivana Filipovića.

"Dne 12. III. 1943. godine izlazi u Zagrebu "Zakonska odredba" o proglašenju povijesnim spomenikom hrvatskog naroda pod imenom Rodni dom Ivana Filipovića, oca hrvatskog učiteljstva, i ta nekretnina može služiti isključivo potrebama hrvatskog školstva i hrvatskog učiteljstva."⁷⁴

U toku rata bilo je nekoliko upada njemačko-ustaške vojske. Tom prilikom djelomično je uništena školska arhiva i dio opreme. Školska zgrada ostala je nedirnuta.

U ponedjeljak 17. IV. 1945. godine u selo su ušli partizani. Poslije oslobođenja cijele zemlje i jednomjesečnog pripremnog učiteljskog tečaja za rad u novim uvjetima škola je nastavila s radom 8. VI. 1945., a školska godina je završena 15. VII. 1945. godine.

Prema općoj reorganizaciji školstva, ova je škola relativno brzo od četverogodišnje prerasla u osmogodišnju školu. Školske godine 1950./51. u četiri škole tadašnjeg đakovačkog kotara otvoreni su peti razredi, među njima

⁷⁰ Spomenica škole.

⁷¹ Spomenica škole.

⁷² Kulturno-prosvjetno udruženje pripadnika njemačke nacionalne manjine u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca osnovano 1920. koje je poslije 1933. i osobito u razdoblju 1941.-1945. preraslo u političku ekspozituru Hitlerove politike.

⁷³ Spomenica škole.

⁷⁴ Spomenica škole.

bila je i kopanička škola. Odlukom Prosvjetnog savjeta NOK Đakova od 26. V. 1954. godine šestogodišnja škola u Velikoj Kopanici mora prerasti u osmogodišnju školu. Godine 1956./7. u ovoj školi završava prva generacija osmi razred takozvani tipa "B", a 1958./9. jedinstvene osnovne osmogodišnje škole.⁷⁵

Produžavanje školovanja, uključivanje učenika iz Beravaca i Male Kapanice poslije četvrtog razreda u ovu školu tražilo je novi školski prostor. Godine 1959. srušena je zgrada općinske straže i učionice sagrađene uz nju. Od tog materijala i uz dobrovoljni rad mještana sagrađena je nova školska zgrada sa šest učionica i potrebnim pratećim prostorom.

Gradnjom nove školske zgrade stvoreni su povoljniji prostorni uvjeti tako da od 1961./2. i učenici iz Jaruga poslije četvrtog razreda pohađaju ovu školu. Time je definitivno zaokruženo ovo školsko područje, koje je potvrđeno i kroz novu mrežu škola i takvo je ostalo do danas.⁷⁶ Do tada škola nije imala imena. Na sjednici nastavničkog zbora održanoj 27. III. 1961. predloženo je da ova škola nosi ime Ivana Filipovića, što je Skupština općine Slavonki Brod i usvojila.⁷⁷

Zaokruživanjem školskog područja i velikom migracijom Hrvata iz Bosne i Hercegovine na ovo školsko područje broj djece iz godine u godinu raste. Povećava se broj razrednih odjela, ponovno se osjeća manjak školskog prostora, nastava je organizirana u tri smjene a nastavni sati skraćeni na 40 minuta. Sve su to bili uvjeti da je 1971. godine prilikom obilježavanja 100-te godišnjice rada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora donijeta odluka o gradnji Spomen-škole u rodnom mjestu Ivana Filipovića njemu u čast.

Spomen-škola s 14 specijaliziranih učionica, kabinetima i ostalim pratećim prostorom, veličine oko 3.000 kvadratnih metara svečano je otvorena 19. XI. 1977., a rad u njoj počeo je 31. I. 1978. godine. Po koncepciji i opremi to je bila jedna od najsuvremenijih škola u tadašnjoj SR Hrvatskoj.⁷⁸

Novostvoreni uvjeti animiraju nastavnički kolektiv na novi entuzijazam. Suvremena nastavna sredstva i pomagala trebalo je staviti u pedagoško-didaktičku funkciju i modernizirati odgojno-obrazovni rad. Škola dobiva mnoge elemente eksperimentalno-inovativne i služi na određen način kao ogledna škola. Škola sudjeluje u mnogim inovacijama između ostalog i u dva značajna projekta: Zakonske inovacije u osnovnoj školi 1980./81. i Koncepcija samoupravne škole 1988./9.-1990./91. godine.

U pravilu svake školske godine u školi se događaju značajne manifestacije: učenički susreti, smotre i natjecanja, stručni i znanstveni skupovi na razini republike i države. Istovremeno školu posjećuju mnoge domaće i ino-

⁷⁵ Spomenica škole.

⁷⁶ Spomenica škole.

⁷⁷ Zapisnici sjednica nastavničkog zbora u Vel. Kopanici 1956.-1963.

⁷⁸ Spomenica Osnovne škole "Ivan Filipović" u Vel. Kopanici 1964.-2000. U daljnjem pozivu Spomenica škole 2.

zemne delegacije. O uspješnosti ove škole najbolje govori bilješka dr. Božidara Gagre tadašnjeg predsjednika Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske od 1. lipnja 1985. godine:

Prilikom posjete osnovnoj školi "Ivan Filipović" u Velikoj Kapanici uvjerio sam se u osnovanost naših nadanja da ćemo razviti uzorno školstvo koje se može mjeriti s dobrim i najboljim iskustvima u svijetu. Kako organizacijom odgojno-obrazovnog rada tako i rezultatima koje postiže, ova se naša škola može uvrstiti među uzorne, među one koje mogu i trebaju drugima poslužiti za primjer. Narocitu pohvalu zaslužuju nastavnici, roditelji i uspjesi u organiziranju vanškolskih aktivnosti i doprinosti školske zajednice. Zbog toga treba nastavnicima kolektivno i direktoru škole zaslužuju primanje i zadovolje.

Velika Kapanica, 1. lipnja 1985

Božidar Gagra
Predsjednik Republičkog
komiteta za prosvjetu, kulturu,
fizičku i tehničku kulturu
SR Hrvatske
Zmarić Josip

"Prilikom posjete osnovnoj školi "Ivan Filipović" u Velikoj Kapanici uvjerio sam se u osnovanost naših nadanja da ćemo razviti uzorno školstvo koje se može mjeriti s dobrim i najboljim iskustvima u svijetu. Kako organizacijom odgojno-obrazovnog rada tako i rezultatima koje postiže, ova se naša škola može uvrstiti među uzorne, među one koje mogu i trebaju drugima poslužiti za primjer."⁷⁹

⁷⁹ Spomenica škole 2.

Pedagoški eros i entuzijazam u ovoj školi zaustavljen je neposrednom ratnom opasnošću i Domovinskim ratom.

3. 3. 1. Škola u vrijeme Domovinskog rata

Zbog neposredne ratne opasnosti u školskoj godini 1991./2. vrše se ozbiljnije pripreme za prelazak na ratne uvjete rada. Izrađeni su reducirani modeli rada takozvani modeli 70% i 20%. Također su izrađeni i programi evakuacije u sigurnija mjesta.⁸⁰

Početak 1991./2. školske godine nekoliko je puta odgađan. Nastava je počela 8. X. 1991. sa specifičnom organizacijom. U školu su po unaprijed utvrđenom rasporedu dolazila po dva razredna odjela. Broj učenika u školi bio je toliki da su se u slučaju potrebe mogli skloniti na sigurnije mjesto.

Zbog sve veće neposredne ratne opasnosti ovaj model se napušta i prelazi se na model rada po kućama. Prema mjestu stanovanja učenici se skupljaju u sigurnije kuće, a nastavnici dolaze po rasporedu kod njih. Ovaj rad je imao izrazito značajan emocionalno-odgojni učinak na učenike i njihove roditelje.

Škola je u navedenim uvjetima ratne opasnosti radila dvije školske godine 1991./2. i 1992./3. U navedenim uvjetima škola je gotovo u potpunosti funkcionirala, čak su djelomično održavane i slobodne aktivnosti, za što treba odati priznanje svim djelatnicima škole.⁸¹

U graditeljskom smislu škola još nije bila cjelovita, manjkala joj je dvorana za tjelesni odgoj. Nakon završetka Domovinskog rata, počele su ozbiljnije pripreme za konačnu gradnju sportske dvorane. Uz napore Općine Velike Kapanice, Brodsko-posavske županije i posebno Ministarstva prosvjete i športa dvorana je 2000. godine dovršena i tada ju je svečano otvorio ministar prosvjete i športa dr. Vladimir Strugar.

4. ZAKLJUČNE MISLI

U okviru postojećih školskih sustava, zakonskih mogućnosti i ograničenja, ova škola zadržala je kontinuitet i transformirala se od neobvezne dvogodišnje škole u obveznu osnovnu osmogodišnju školu. Ambicija ove škole nije se iscrpljivala u kontinuitetu djelovanja, nego u kvaliteti rada. Uvažavajući opće prilike, mogućnosti i ograničenja, djelatnici ove škole kontinuirano su imali ambiciju biti među uspješnijim.

Navedenu tezu potvrđuju tri službena nadzora iz: 1791., 1929. i 1985. godine. U sva tri navedena nadzora ova škola ne samo da je ocijenjena uzor-

⁸⁰ Modeli 70% i 20% označavaju da će se u ratnim uvjetima propisani nastavni plan realizirati u navedenim postocima.

⁸¹ Spomenica škole "Ivan Filipović" u Vel. Kapanici 2000.

nom u svojoj lokalnoj sredini, nego uzornoj i na razini države. Prepoznatljive kvalitete ove škole bile su: uzorna organizacija, maksimalno korištenje zakonskih mogućnosti, kontinuirani naponi u opremanju škole, vrlo uska i kvalitetna suradnja s lokalnom i širom društvenom zajednicom i otvorenost za inovacije.

U više navrata po različitim inovacijama, ova škola imala je elemente ogledne škole. To joj je davalo mogućnost, ali ju istovremeno obvezivalo da organizira stručne i znanstvene skupove. Ovu školu posjetilo je više domaćih i inozemnih delegacija, kako bi se upoznali s određenim inovacijama koje se u njoj prakticiraju.

Ova škola posebno je prepoznatljiva po dodatnoj brizi za učenike kroz organizaciju izvanškolskih i izvannastavnih aktivnosti, a posebno po učeničkoj zadruzi. Uspješan kontinuirani rad moguće je procjenjivati i kroz niz značajnih priznanja koje je dobila škola, učeničke organizacije, učenici i djelatnici škole.

I na kraju za ovu školu vezano je nekoliko značajnih osoba (kao učitelj ili učenika), tako da je u jednom članku ova škola nazvana "mala škola velikih imena". Među najpoznatijim osobama navodimo: Ivan Filipović (1823.-1895.), učenik ove škole, poznati hrvatski pedagog, pisac i organizator hrvatskog učiteljstva; Mijat Stojanović (1818.-1881.), u dva navrata pomoćni učitelj ove škole, bliski suradnik Ivana Filipovića, također poznati hrvatski pedagog; Živko Vukasović (1829.-1874.), učenik škole u Beravcima, poznati prosvjetni radnik i znanstvenik, biran za akademika u njezinom prvom sazivu; Franjo Firingner (1886.-1942.), učenik ove škole, zemaljski školski nadzornik; Antun Matasović (1894.-1986.), učenik ove škole, poznati ali do 1990. godine zbog ideoloških razloga prešućivani hrvatski književnik; Pavao Divić (1854.-1894.), učenik škole u Beravcima poznati znanstvenik na području matematike i filozofije; Davorin Bazjanac (1902.-1988.), učenik škole u Beravcima, svjetski poznati i priznati stručnjak iz područja strojarstva.

Kumulirana pozitivna iskustva i dostignuti nivo su sigurni temelji i garancija da će ova škola i u buduće biti uspješna, inovativna, otvorena za suradnju i nove poglede.

Summary

TWO HUNDRED AND FORTY YEARS OF SCHOOLING IN VELIKA KOPANICA (1764-2004)

The author of this paper analysed the history of the elementary school in Velika Kopanica ever since its inception in 1764 until present day. The paper is structured such that it reflects the three major periods in its history. In the first period we illustrate the working of the trivial school ever since its inception until 1871, as well as the activities of the national elementary school between 1831 and 1871. This period ends with the passing of the first law on schools, with the imposition of obligatory schooling and the creation of the unique elementary school.

The second period starts with the foundation of the unique elementary school and lasts until the end of World War Two. The development of the four-year course of elementary school into a unique obligatory eight-grade elementary school is the key feature of the third period. Due to the specific circumstances and specific models of work organization, within this section we also address the functioning of the school during the War of Independence.

In the methodological sense, all the three periods are the same structure-wise: general circumstances surrounding schools and the schooling system, specific circumstances obtaining in the area of the school and the functioning of the school. The activities of the school itself, its limits and achievements can be more objectively presented in the framework of the mentioned general and specific circumstances.

We made full use of of the relevant literature and archived documents obtained from: the school, the parish, the municipality, the Historical Archives of Slavonski Brod and the Croatian State Archives.

(prijevod sažetka: Gabrijela Buljan)

Key words: Trivial school, people's elementary school, lower-grade elementary school, higher-grade elementary school (citizens' school), *opetovnica* (supplementary school), unique elementary eight-grade school.